

CERCETAREA TEXTILELOR TRADIȚIONALE ȘI VALORIFICAREA ACESTORA ÎN CALITATE DE POTENȚIAL TURISTIC IMPORTANT. CAZUL SATELOR BULGĂREȘTI DIN REPUBLICA MOLDOVA

MIRON Marina¹, MIRON Viorel²

^{1,2} Asociația de Dezvoltare a Turismului în Moldova, mun. Chișinău, or. Vatra,
Republica Moldova

e-mail: office.adtm@gmail.com, viorelmiron7@yahoo.com

Rezumat: Autorii articolului de față vin cu analiza experiențelor de documentare a procesului de confecționare a textilelor în condiții casnice în Republica Moldova, inclusiv la bulgarii din sudul țării. Totodată, aici sunt creionate unele metode și procedee de cercetare, care sunt cele mai potrivite pentru acest tip de studiu. Referindu-se la instrumentele de cercetare, autorii își focusează atenția asupra cercetării de teren, aducând mai multe exemple de tehnici folosite pentru realizarea calitativă a acestora. Se prezintă și un studiu de caz, care ilustrează, în baza exemplului din s. Stoianovca, r-nul Cantemir (localitate populată predominant de bulgari) modul prin care pot fi atrase finanțări pentru cercetări științifice a patrimoniului de textile tradiționale ale grupurilor etnice din Republica Moldova. În final, sunt expuse unele modele deja existente de valorificare a textilelor tradiționale în calitate de potențial turistic cultural și tehnologic. Covoarele și alte elemente textile din interiorul casei tradiționale au devenit motiv pentru târguri, festivaluri sau expoziții de importanță locală, regională sau locală. Aceste elemente servesc drept axe conceptuale pentru crearea unor pensiuni, structuri de alimentație atât în mediul rural, cât și în cele mai selecte locații din centrul capitalei. Sporirea interesului pentru acest element al culturii din ultimii ani a provocat apariția mai multor centre sau ateliere în care meșterițele restabilesc arta alesului covoarelor. Materialele colectate de cercetători și prezentate sub diverse forme științifice pot servi drept cazuri particulare în cadrul cursurilor universitare de la facultățile specializate.

Cuvinte cheie: *patrimoniu mobil, cercetare etnografică, covoare tradiționale, covoare bulgărești, tehnici de confecționare, valorificare turistică.*

În viața contemporană, rămâne tot mai puțin loc și timp pentru activitățile de altă dată, practicate în comunitățile tradiționale. Comoditatea aprovizionării cu toate cele necesare pentru viața a redus mult practicarea îndeletnicirilor tradiționale și a rupt practic firul, care lega generațiile între ele prin necesitatea de a transmite cunoștințe de la mamă la fiică și de la tatăl la fiu. Pe vremuri, fiecare avea abilități necesare în tot ce ține de confecționare

de obiecte de uz casnic, dinastii întregi erau pricepute și iscusite în îndeletniciri, ce se transmiteau din generație în generație. Începând cu a doua jumătate a secolului XX-ci încet cu încetul obiectele confecționate pentru necesitățile vieții cotidiene, podoabele casei tradiționale, dar chiar și costumul tradițional au migrat din viața reală în sălile muzeale sau în fondurile acestora. Astăzi, în sarcina cercetătorilor etnografi, axați pe studii interdisciplinare, stă contribuția la conservarea practicilor și îndeletnicirilor tradiționale, dar și asigurarea aportului la renașterea meșteșugurilor locale, acolo, unde acestea pe vremuri se simțeau la ei acasă.

Autorii articolului de față vin cu experiențe referitor la specificul documentării procesului de confecționare a textilelor în condiții casnice în Republica Moldova, inclusiv la bulgarii din sudul țării în speranță că acest exercițiu științific va contribui la completarea subiectului dedicat confecției textilelor tradiționale în comunitățile diferitor etnii din țară. Totodată, vom creiona acele tehnici și procedee de cercetare, care sunt cele mai potrivite pentru acest tip de studiu, vom veni cu un studiu de caz, care ilustrează modul prin care pot fi atrase finanțări pentru cercetări științifice asupra patrimoniului de textile tradiționale ale diferitor grupuri etnice din Republica Moldova. Și în final, vom explica unele modele deja existente de valorificare a textilelor tradiționale în calitate de potențial turistic cultural și tehnologic.

Așadar, de ce este atât de importantă documentarea practicilor de confecționare a textilelor tradiționale în Republica Moldova anume acum?

Importanța subiectului abordat se argumentează întâi de toate prin faptul că la 1 decembrie 2016 dosarul „Tehnici tradiționale de realizare a scoarței în România și în Republica Moldova” a fost înscris în Lista Reprezentativă UNESCO a Patrimoniului Cultural Imaterial al Umanității. Însă conștientizarea importanței salvărdării tehnicilor de confecționare a textilelor, obiectelor de textile tradiționale s-a produs mult mai demult. Ca urmare a acestei conștientizări, începând cu anul 2014, în Republica Moldova se desfășoară Târgul Național al Covorului „Covorul Dorului”, ajuns în anul 2022 la a IX-a ediție. În cadrul edițiilor anuale, mai au loc și expoziții tematice, care ilustrează subiectul covoarelor tradiționale din diverse regiuni ale Republicii Moldova. De exemplu, în ediția din 2020, a fost organizată Expoziția „Scoarța de Camenca – Rai de pomi și flori”²⁹. Tot în cadrul Târgului Național al Covorului în anul 2022, a avut loc lansarea catalogului „Textile de interior din lână țesute în multe ițe, din patrimoniul Muzeului

²⁹ <https://www.muzeu.md/2020/12/15/scoarta-de-camenca-rai-de-pomi-si-flori/>; <https://www.muzeu.md/2021/01/27/calendarul-ilustrat-scoarta-de-causeni-tezaur-de-culoare-si-simbol/>

Național de Etnografie și Istorie Naturală”, autor: Maria Ciocanu, precum și vernisarea expoziției „Salvgardarea scoarțelor valoroase: restaurare și replicare”, a seriei de timbre, cărți poștale și a plicului „Scoarța de Căușeni”, emise de ÎS „Poșta Moldovei”. Unele exponate textile din muzeu au fost prezentate în cadrul Expoziției „Țeserea Lumii. Scoarțe românești din patrimoniul Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală și al Muzeului Național al Țăranului Român”, desfășurată din 08 septembrie până 23 octombrie 2022, la Muzeul Național al Țăranului Român din București etc.³⁰.

Propriu-zis colecția de scoarțe/covoare și alte țesături de casă de la Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală s-a constituit de-a lungul celor 133 de ani de activitate a instituției. Încă la începutul secolului 20, a fost editat „Albumul ornamentelor de covoare moldovenești”, publicat în 1912 la Leipzig. În discursul său introductiv la album, constituit din imagini cu 25 de covoare vechi moldovenești depozitate la acea vreme în fondurile Muzeului Zemstvei al Provinciei Basarabia (acum Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală), Paul Gore³¹ a remarcat că „din păcate, această artă (țesutul covoarelor – nota autorului) este acum în declin, ceea ce se explică prin multe motive și, printre altele, prin scăderea calității gustului popular, care devine din ce în ce mai obișnuit cu șabloanele de fabrică, prin scădere în regiune a ouăritului și, prin urmare, prezența unui cost ridicat pentru lână și așa mai departe”³². Însă, spre finalul cuvântului introductiv, autorul exprimă speranța „că frumoasele ornamente din acest album vor spori interesul populației pentru această artă rară și va servi drept imbold pentru creșterea, dezvoltarea și îmbunătățirea acestora”³³ (tradus de autori).

La începutul secolului 21 conform datelor cercetătoarei V. Buzilă „muzeul deține cea mai numeroasă colecție de covoare moldovenești din republică – în jur de 1500. Printre acestea se regăsesc cele din colecția Muzeului Național de Artă a Moldovei (intrate în 1999) și cele din patrimoniul fostului Muzeu de Arheologie și Etnografie al Academiei de Științe a Moldovei (2008). Muzeul Național de Istorie a Moldovei are în patrimoniu peste 250 de piese, iar pe locul trei se situează Complexul Muzeal Orheiul Vechi,

³⁰ Buzilă, V. Covoarele în contextul patrimoniului cultural al Republicii Moldova. În: Akademos, nr. 1(12), februarie 2009, pp. 105-109, p. 108.

³¹ Paul Gore a fost ultimul reprezentant al unei celebre dinastii de cărturari basarabeni, a lăsat drept moștenire opere precum Anexarea Basarabiei (1912), Notițe despre mazilii Basarabiei (1908), Plebiscitul în Basarabia (1919), Ștefan Aleksandrovici voevod voloșski (despre fiul lui A. Lăpușneanu pribegit la Moscova) ș.a.

³² Альбом узоров молдавских ковров. Кишинёв, 1912 г.

³³ Альбом узоров молдавских ковров. Кишинёв, 1912 г.

gestionând mai bine de 60 de covoare”³⁴. Ba mai mult, 22 de covoare din colecția MNEIN se regăsesc în Registrul patrimoniului cultural național mobil. Cercetările realizate recent în fondurile MNEIN de către autorii articolului dat confirmă faptul că printre acestea se regăsesc și țesături, confecționate în sudul țării, în special ne referim la obiecte din localitățile bulgărești precum orașele Tvardița, Taraclia și din unele sate din raionale Cantemir, Leova etc.³⁵

Precum oricare alt domeniu de activitate tradițională, sfera producerii covoarelor a suferit schimbări esențiale, în special în ultimele decenii (deși puțin mai sus am dovedit că asemenea constatări au avut loc în Basarabia și la începutul secolului 20). Bine cunoscuta cercetătoare a acestui element de patrimoniu național, dna E. Postolachi, insistă pe faptul că „la începutul secolului 20 și până la al doilea război mondial, confecționarea covoarelor a păstrat o bună parte din tradițiile vechi ale domeniului și a încercat a se menține în noile condiții social-economice. Schimbările radicale produse în ocupațiile femeilor din mediul rural, în modul de împodobire a interioarelor caselor de la sat, în structura zestrei fetelor au afectat și temeurile vechii tradiții. O altă cauză a reducerii confecționării covoarelor manuale este tehnica lor complicată, care necesită a fi însușită timp îndelungat”³⁶. Un alt motiv, care a influențat puternic aceste modificări (și foarte exact descris în pasajul care urmează) erau dogmele ideologice ale perioadei sovietice, care au pătruns în toate domeniile vieții de atunci. „Principiul continuității prezintă una din fundamentele pe care se construiește cultura artistică sovietică, se creează arta națională, după formă, și socialistă, după conținut, a republicilor sovietice. Dar covoristica moldovenească nu poate să se limiteze numai la experiența moștenirii naționale. Ea trebuie, în mod critic, să valorifice cele mai bune realizări din covoristica altor republici ale țării noastre, și, de asemenea, bogata experiență de peste hotare, în acest domeniu”³⁷ (trad. El. Postolachi) menționa la începutul anilor 1960 criticul de artă D. Goberman în lucrarea sa dedicată covoarelor moldovenești. În acest sens,

³⁴ <https://blogosfera.md/view-post-v-225556-0-romana.html>

³⁵ Cercetare efectuată în cadrul proiectului „Între prezența și dispariția textilelor tradiționale bulgare din Stoianovca, Republica Moldova” implementat de autori prin „Programul de cunoaștere a materialelor pe cale de dispariție” (EMKP) gestionat de Muzeului Britanic cu suportul financiar al Fondului ARCADIA.

³⁶ Postolachi, El. Modificări în arta covorului moldovenesc (sec. XX). În: Buletinul științific al Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei. Volumul 13 (26), Chișinău, 2010, pp. 119-129, p. 127.

³⁷ Goberман, Д. Ковры Молдавии. Государственное издательство Картя Молдовеняскя. Кишинев, 1960, p. 70.

cercetătoarea El. Postolachi conchide că „modificările care s-au produs în covoarele populare moldovenești din secolul 20 se referă la materia primă, problemele de pregătire și vopsire a fibrelor textile, coloranți, tehnica și uneltele de confecționare a covoarelor, motivele decorative și compozițiile lor, cromatica, proporțiile și funcțiile covoarelor, concepția estetică a meșterițelor despre frumos, reducerea, la sfârșitul secolului al XX-lea a producerii covoarelor”³⁸, fiind din nou în unison cu concluziile lui P. Gore, formulate încă în 1912. Problema conservării, cercetării și păstrării acestui element al patrimoniului național s-a agravat, după cum remarcă cercetătoarea V. Buzilă „cu marele exod al covoarelor, care a început de curând, după 1991, când s-au deschis hotarele, și, cum se întâmplă întotdeauna în asemenea situații, au venit imediat și căutătorii (cumpărătorii) de valori patrimoniale. Cum era de așteptat, s-au orientat, întâi de toate, în satele cu tradiții în ale țesutului și la covoarele vechi, valoroase”³⁹. Cercetătoarea El. Postolachi a fost de acord cu această opinie și menționa că „îndeosebi, începând cu anii 1990, unii tineri angajați de persoane străine au contribuit la colectarea și scoaterea operelor de artă populară din țară (covoare vechi, icoane, costume naționale, prosoape ș.a.). Astfel, au fost scoase din nordul Moldovei zeci de mii de covoare confecționate la sfârșitul secolului 19 – începutul secolului 20 și în perioada postbelică”⁴⁰. Ca urmare a procesului, în țările Occidentului și în Statele Unite ale Americii, prin intermediul colecțiilor personale, galeriilor și muzeelor a fost inclus în așa-numitul circuit social un număr impunător de covoare moldovenești. Cele de o vechime respectabilă, țesute în spațiul de la est de Prut, sunt numite covoare basarabene (Bessarabian Carpets, Bessarabian Rugs, Bessarabian Kilims), pentru a fi identificate mai ușor din ansamblul covoarelor specifice Moldovei istorice, cu care ele se aseamănă⁴¹. Surprinzător este faptul că numărul acestor site-uri este unul foarte mare, precum și sortimentul de covoare de la foarte vechi până la *vintage*.

Având ca studiu de caz satele bulgărești din Republica Moldova, ținem

³⁸ Postolachi, El. Modificări în arta covorului moldovenesc (sec. XX). În: Buletinul științific al Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei. Volumul 13 (26), Chișinău, 2010, pp. 119-129, p. 122.

³⁹ Buzilă, V. Covoarele în contextul patrimoniului cultural al Republicii Moldova. În: Akademos, nr. 1(12), februarie 2009, pp. 105-109, p. 106.

⁴⁰ Postolachi, E. Covorul moldovenesc în dificultate. În: Akademos, nr. 4(23), decembrie 2011, pp. 113-119, p. 117.

⁴¹ <https://rugsandmore.com/rugs/turkish-rugs/kelim/antique-bessarabian-kelim/>;
<https://www.cjohn.com/bessarabian-rugs/>; <https://www.dorisleslieblau.com/antique-rugs-carpets-russian-bessarabian-and-ukrainian-0608-rug/>.

să menționăm că arta alesului covoarelor în Bulgaria (de unde provin foștii coloniști transdanubieni bulgari, așezați în Basarabia după 1812) la fel este una veche, iar covoarele bulgărești sunt bine cunoscute în lume. Drept dovadă a recunoașterii acestui element de patrimoniu servește faptul că covoarele bulgărești din or. Ciprovtsy au fost incluse din 2014 în Lista patrimoniului imaterial protejat de UNESCO, adică doar cu doi ani înainte de Republica Moldova, iar producerea acestora și până acum se desfășoară la un nivel calitativ înalt. Însă bulgarii din Republica Moldova riscă să-și piardă sistemul de cunoștințe și tehnicile de țesut practicate activ în gospodăriile casnice încă în anii 80 ai secolului XX, când obiectele confecționate de femei (*килими, черги, йоргани, пешкири, месали* etc.) deveneau parte a zestrei (*чеуз*) fiicelor sale. În același timp, până nu demult, ca și în oricare familie tradițională, copiii erau deprinși cu muncă și li se formau abilități de a munci foarte devreme. Împreună cu mamele și bunicile, fetele însușeau lucrul casnic, torsul lânii, brodatul, alesul covoarelor etc., pe când băieții deprindeau mai întâi lucrul în curtea casei, apoi și măiestria unor meserii aparte, inclusiv confecționarea de unelte utilizate în practicarea țesutului. Oricare inițiere în meserie presupunea, în viziunea unui om tradițional, realizarea unor acțiuni rituale. Astfel, dacă ne referim la meșteșugul discutat în acest articol, primul fir de lână tors de nepoțică era de obicei aruncat de către bunică în apa râului – pentru ca torsul nepoatei să meargă „ca pe apă”⁴². Avea loc implicarea fetelor în procesul de țesut și de transmitere pe cale naturală a tezaurului de cunoștințe dedicate acestei activități casnice de la o generație spre altă.

Cu toate acestea, decorul interior al caselor din satele bulgărești și-a păstrat specificul pe tot parcursul secolului al XIX-lea. – începutul secolului 20, și era mai aproape de decorul tradițional bulgar. Fiind rezultatul artei tradiționale a populației din regiunea carpato-balcanică, interiorul bulgarilor, de la început, era asemănător cu interiorul local moldovenesc în unele elemente, mai ales în ceea ce privește decorarea textilă. Întregul interior al casei, în special camera pentru oaspeți, a fost decorat colorat cu produse confecționate în condiții casnice. Pe lângă împodobirea patului cu cuverturi și perne țesute (*възглавници*), pe pereți atârnavă covoare de lână de casă (*килими*). Prosoape decorative (*пешкири*), realizate din fire de mătase și bumbac și țesute de-a lungul marginilor cu un model complex de culoare, de obicei, decorau oglinzile, portretele, uneori atârnavă peste ferestre și pe

⁴² Miron, M. Construcția casei la bulgari: munca colectivă în societatea tradițională. În: *Buletin Științific. Revistă de Etnografie, Științele Naturii și Muzeologie*. Volumul 29 (42), Chișinău, 2018, pp. 151-160.

pereti⁴³. În a doua jumătate a secolului 20, în satele bulgărești, precum și pe întreg teritoriul RSSM, începe utilizarea planurilor standardizate pentru construcția de case particulare, ceea ce generează o abatere de la planimetria tradițională a interiorului. Are loc o schimbare în organizarea internă și decorarea interiorului casei, drept urmare, avem împrumuturi din limba rusă pentru a numi mai multe elemente ale casei și ale interiorului. Introducerea noilor modalități de amenajare a interiorului locuințelor a adus treptat la excluderea din acestea a obiectelor țesute în condiții casnice. Astfel, are loc o pierdere a denumirilor de obiecte, folosite până atunci în viața de zi cu zi în vocabularul activ al bulgarilor. Din anii 2000, când procesul de migrație a început să se dezvolte activ și exodul reprezentanților tinerei generații din satele bulgarilor din Republica Moldova a început să fie masiv, procesul de transmitere a cunoștințelor și a tehnicilor de țesut în condiții casnice a fost întrerupt. La începutul secolului al XXI-lea mai avem în satele bulgărești în uzul cotidian obiecte țesute, avem încă persoane care cunosc cum se face acest lucru, dar nimeni deja nu mai practică activ țesutul și nu se preocupă de formarea acestor abilități la generația tânără.

Cum poate fi realizată documentarea practicilor de confecționare a textilelor tradiționale în Republica Moldova?

Sistemul de cunoștințe și tehnicile de țesut sunt suficient de complexe și necesită din partea cercetătorilor o abordare structurată în procesul de documentare cu realizarea mai multor etape, care țin chiar de diferite perioade de timp:

- Înainte de documentarea sistemului de cunoștințe și tehnici, sunt necesare cercetări pe două dimensiuni – în colecțiile muzeale și interviuarea localnicilor pe subiectul abordat.

- Documentarea de cunoștințe și abilități referitoare la obținerea și pregătirea materiei prime: tunsul oilor, spălătul lânii, pieptănatul lânii, curățătul lânii.

- Documentarea cunoștințelor și a abilităților referitoare la procesele ce țin de transformarea materiei prime – lână, în material necesar pentru țesutul în condiții casnice: torsul lânii și obținerea aței de lână, vopsitul acestuia.

- Există mai multe tehnici care urmează să fie surprinse și documentate: tehnici de vopsire și tipuri de coloranți care sunt utilizate în aceste procese; tehnici de montare a stativelor și punerea bazelor viitoare țesături; tehnici de țesut.

⁴³ Miron, M. Casa tradițională a bulgarilor din Republica Moldova ca parte a patrimoniului cultural național. Chișinău, 2019.

- Utilizarea textilelor confecționate în condiții casnice și evoluția folosirii acestora în interioarele casei moderne a generației tinere din satele bulgărești.
- Surprinderea și fixarea unor modificări la nivel de denumiri utilizate în trecut și în prezent pentru obiectele textile confecționate în condiții casnice.

Cercetarea etnografică de teren a fost și rămâne printre instrumentele necesare și preferate de cercetare a reprezentanților multor școli științifice precum funcționaliștii, adepții antropologiei interpretative sau susținătorii Școlii sociologice din București etc. La fel și autorii articolului de față au efectuat pe parcursul mai multor ani cercetări în teren dedicate fixării meșteșugurilor tradiționale. De exemplu, în perioada 2013–2014, au fost fixate meșteșugurile tradiționale, inclusiv țesutul tradițional în satele din arealul Parcului național Orhei⁴⁴. În 2020–2021, cercetarea a migrat în regiunea de sud a țării și a cuprins fixarea meșteșugurilor tradiționale în 6 șase raioane sudice, în care au fost descoperite mai multe ateliere locale de țesut, unde, pe lângă elemente de port popular, sunt țesute și lăicere, covoare etc., iar experiențele sunt transmise de la o generație la alta⁴⁵. Între anii 2016–2019, au fost efectuate de autori mai multe cercetări în teren în satele bulgărești din Republica Moldova, inclusiv în satul Stoianovca. Unul din subiectele cercetării fiind și evoluția interiorului tradițional și prezența în casele tinerei generații a obiectelor țesute în condiții casnice. A fost stabilit că, deși tinerii nu mai țese la stative, însă cu mare plăcere folosesc covoare, covorașe, plapume și alte elemente de interior confecționate în condiții casnice. În anii 2018–2019, s-a lucrat asupra cercetării subiectului dedicat prezenței obiectelor textile – covoare, covorașe, alte tipuri de țesături confecționate în condiții casnice în colecțiile muzeelor etnografice din satele bulgărești⁴⁶, inclusiv în casa tradițională din satul Stoianovca, care urmează să devină muzeu local. Pentru acesta, a fost elaborat un chestionar de specialitate pe care l-am utilizat la colectarea de informații în mai multe

⁴⁴ Miron, M., Miron V., et al. *Catalogul meșteșugurilor practicate în arealul Parcului Național Orhei/ Catalogue of handicrafts produced in the "Orhei" National Park region*. Chișinău: UNDP Moldova, 2013, p. 57.

⁴⁵ Miron, M., Miron, V., Munteanu, V. *Starea meșteșugurilor tradiționale în Regiunea de Dezvoltare Sud a Republicii Moldova și județele Vaslui și Galați, România*. Cimișlia, 2021: http://adsud.md/public/files/Raport_etnografic_RD_SUD_RO_final_28.04.21.pdf

⁴⁶ Мирон М., Мирон В. Интерьерный текстиль в коллекциях болгарских музеев Молдовы. În: *Мода и дизайн: исторический опыт — новые технологии*. Материалы XXII Международной научной конференции / под ред. Н. М. Калашниковой. Санкт-Петербург: ФГБОУВО «СПбГУПТД», 2019.

muzeu din satele bulgare din sudul Republicii Moldova⁴⁷. În cercetările în cadrul muzeelor, a fost aplicată cercetarea aprofundată pentru a analiza un spectru de probleme concrete, precum cromatica covoarelor și textilelor din colecțiile muzeale, ornamentica și evoluția acestora în dependență de perioada de timp în care acestea au fost confecționate etc.

S-a constatat, de exemplu, că fondul muzeal al Muzeului Patrimoniului Cultural din Taraclia, alcătuit din obiecte donate, în principal, de locuitorii orașului, era format pe atunci din peste 5.000 de exponate. La acea vreme, obiectele textile din interior erau reprezentate de câteva zeci de exemplare: colecția de covoare tradiționale (kilimi) a constat din 12 articole, cel mai vechi datat 1881, cel mai nou – 1965. În colecția Muzeului de Istorie locală or. Tvardița numărul total de textile dedicate interiorului locuinței era de până la 30 de exponate. Muzeul deține 4 covoare, care erau țesute în principal din fire de lână, confecționate și vopsite în condiții casnice. Cel mai vechi covor datează din 1830. Într-o casă tradițională bulgară din satul Stoianovca, elementele textile și-a păstrat în mare măsură funcțiile decorative originale, constând din 6 covoare, țesute în mare parte de mai multe generații de femei din familia, care a locuit până de curând în această casă. Cea mai veche mostră de covor datează din anii 30 ai secolului 20. Principalele concluzii ale studiului anterior se rezumă la faptul că articolele de textile de interior din colecțiile muzeale constituie o mică parte din numărul total de exponate și sunt foarte vulnerabile, necesitând un efort mare pentru a fi păstrate în stare bună.

Alt tip de chestionare este utilizat pentru colectarea datelor printre locuitorii satelor. Din spectrul larg de metode de cercetare în teren, de obicei, sunt propuse spre utilizare chestionarele semistructurate în ceea ce privește interviuarea tinerei generații referitor la prezența obiectelor tradiționale de textil în interiorul locuințelor lor. Chestionarele cu întrebări deschise pentru interviuarea a actorilor cheie (purtători de sisteme de cunoștințe) sunt combinate cu întrebări mai puțin formale, care oferă o mare parte din informația de teren. Reproducerea cunoștințelor și a tehnicilor pentru documentare prevede utilizarea metodei de observare participativă a cercetătorului. Tehnicile de înregistrare a rezultatelor obținute prin de foto și video fixare, înregistrare audio a discuțiilor cu informatorii cheie. Lucrul cu materialele colectate în teren presupune structurarea informațiilor foto, editarea materialelor video, descifrate, în cazul colectărilor de materiale de teren, precum în sate cu alte grupuri etnice, are loc și traducerea materialelor

⁴⁷ În Muzeele de Istorie și Etnografie din orașele Taraclia și Tvardița, satele Corten, Vinogradovca și Stoianovca.

audio, scrise pe parcursul documentării practicii tradiționale de țesut.

Ținând cont de instrumentele de cercetare în teren discutate mai sus, venim cu studiul de caz care ține de proiectul „*Între prezența și dispariția textilelor tradiționale bulgare din Stoianovca, Republica Moldova*”, implementat de autori prin „Programul de cunoaștere a materialelor pe cale de dispariție” (EMKP), gestionat de Muzeului Britanic cu suportul financiar al Fondului ARCADIA. Referitor la istoricul cercetărilor în satul Stoianovca, trebuie de menționat că acestea au început în anul 2001 când ne-am propus editarea unei publicații despre istoria și cultura satului, dedicată împlinirii celor 100 de ani de la întemeierea localității. Drept urmare a acestei activități de cercetare, a fost publicată în 2002 lucrarea „Stoianovca: între trecut și viitor”. În 2020-2021 Asociația de Dezvoltare a Turismului în Moldova, în colaborare cu primăria satului Stoianovca, cu angajații Casei de Cultură, conducătorul colectivului folcloric „Plamche” au efectuat chestionarea localnicilor și fotofixarea elementelor de cultura materială tradițională. Ca rezultat al acestei colaborări, au fost elaborate și editate panouri informative despre istoria și cultura satului Stoianovca. Aceste panouri sunt plasate la moment în incinta Casei de Cultură și servesc drept sursă de informare a localnicilor și oaspeților localității. Alte cercetări de teren, pentru colectarea informațiilor pentru editarea monografiei dedicate istoriei și culturii satului au loc în continuare. Cele mai ample cercetări au loc acum, în anul 2023, cu privire la sistemul de cunoștințe despre țesutul tradițional în condiții casnice și despre informațiile și credințele ce s-au păstrat în memoria colectivă a comunității bulgare din satul Stoianovca.

La moment, s-a stabilit că mai sunt în viață persoane care stăpânesc acest tip de industrie casnică, prin gospodării mai sunt păstrate stative și alte instrumente necesare pentru organizarea procesului de țesut în condiții casnice. Oamenii locului mai cresc oi și au materia primă necesară pentru țesut chiar în această localitate. Însă transmitere de cunoștințe în acest sens între generații este periclitată și riscăm să pierdem acest tezaur de cunoștințe și tehnici de confecționare. Practic, în toate gospodăriile s-au păstrat covoare produse acasă, mai există oameni în viață care cunosc aceste tehnici de țesut și au cunoștințe în acest domeniu, dar nu practică deja în mod activ această activitate. Mai mult, introducerea în interiorul caselor a unui stil modern exclude treptat prezența obiectelor tradiționale. Dacă nu documentăm aceste practici și sistemul de cunoștințe păstrat în comunitate riscăm să pierdem cunoștințele în următorii ani și vom absolvi generațiile următoare de această practică tradițională locală de țesut textile pentru interiorul locuințelor. Aceasta se va întâmpla odată cu plecarea din viață a

purtătorilor acestui sistem de cunoștințe și abilități – oamenilor de vârstă a treia.

În contextul acestui proiect de cercetare, se lucrează din nou cu colecțiile textile ale muzeelor din localitățile bulgărești din sudul țării, concentrându-se pe analiza stării covoarelor, cromatica și culoarea în diferite perioade, precum și ornamentația exponatelor. Studiul comparativ, realizat pe baza materialelor acumulate din muzee, are ca scop identificarea comunului și specialului în produsele textile ale bulgarilor, dar și ale altor grupuri etnice din sudul Republicii Moldova.

Cum pot și cum sunt valorificate cunoștințele și obiecte de textil tradițional în actualitate?

Continuând cu studiul de caz transpus mai sus, ținem să conchidem că toate materialele de documentare a practicilor în cadrul acestui proiect vor fi procesate și vor deveni parte a fondurilor Muzeului Britanic și muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei, dar și patrimoniu al comunității locale. Cunoașterea mai profundă a tradiției coloniștilor balcanici, conservată din sec. 19 într-un alt mediu cultural al Moldovei, modului original de prelucrare a resurselor locale, conservate de-a lungul a mai bine de 200 ani, poate servi drept caz particular în cadrul cursurilor universitare cu specializare în etnografie sau pentru studenții de la specialitatea de tapiserie a Academiei de Teatru, Muzică și Artă Plastică din Chișinău sau de la specialitățile de profil de la Universitate Tehnică a Moldovei. Materialele obținute în procesul de documentare sunt utilizate în procesul de elaborare a monografiilor dedicate aspectelor istorico-etnografice ale s. Stoianovca.

Referitor la valorificarea covorului, ca element al patrimoniului național mobil, ținem să menționăm că introducerea acestui element în circuitul turistic național are deja loc sub mai multe forme. În primă parte a articolului, am vorbit despre faptul că covoarele vechi autentice pot deveni și devin principalele atracții ale muzeelor de Istorie și Etnografie atât naționale, cât și locale. Iar prezența în fondurile muzeale a unor exemplare vechi și valoroase devine motiv pentru crearea unor expoziții tematice temporare sau chiar a unor evenimente cultural-științifice, precum mai sus menționatul *Târg Național al Covorului „Covorul Dorului”* (MNEIN) sau *expoziția „Magia covorului vechi”* a Muzeului Național de Istorie a Moldovei⁴⁸. Mai mult,

⁴⁸ Colecția muzeului constituie peste 250 de piese cu o valoare documentară și artistică deosebită. Din colecție fac parte: covoare tradiționale moldovenești, covoare contemporane, covoare dedicate unor evenimente speciale din viața social-politică, covoare cu valoare memorială, tapiserii etc.; țesături din lână de diferite dimensiuni și destinații (mai mult pe: https://www.nationalmuseum.md/ro/exhibitions/magia_covorului_vechi/)

covoarele vechi și specifice locului devin elemente de decoruri și, respectiv, atracții în sine în cadrul festivalurilor și concursurilor etno-folclorice, de reproducere a unor tradiții locale sau oeno-gastronomice⁴⁹, care au loc pe parcursul sezonului turistic pe întreg teritoriul Republicii Moldova. În mai multe regiuni ale țării sunt organizate și activează ateliere mici, în care sunt renașcute tradițiile țesutului. Ca exemplu poate servi Complexul de meșteșuguri „Arta Rustica”, care este amplasat în satul Clișova Noua, raionul Orhei și care funcționează din 2004 și este axat pe producerea manuală a țesăturilor din lână și bumbac și pe confecționarea manuală a pieselor portului popular. În cadrul complexului se organizează anual *Festivalul covorului basarabean*⁵⁰.

Odată cu dezvoltarea turismului în mediul rural și cu amenajarea unor pensiuni în case tradiționale și nu doar, covoarele vechi locale, la fel, au devenit parte a conceptului acestor structuri de primire a turiștilor, devenind din nou element important de atracție a acestor locații, motivând pe unii proprietari să transforme unele spații chiar în muzee improvizate, încadrate armonios în întregul complex de cazare sau alimentație.

În loc de concluzii:

Efectuarea cercetărilor destinate subiectului tradițiilor țesutului ca element important al patrimoniului național imobil contribuie la următoarele:

1. Restabilirea și documentarea întregului proces de confecționare a covoarelor și a altor obiecte textile, în special prin înregistrări digitale ajută la păstrarea cunoștințelor despre tehnicile tradiționale textile specifice pentru Republica Moldova, inclusiv și pentru bulgarii din sudul țării.

2. Utilizarea metodelor moderne de cercetare și a tehnicilor avansate de înregistrare aduce aportul la conservarea potențialului cultural material mobil al statului și al unor comunități aparte.

3. Implicarea comunității locale în procesul de restabilire a tehnicilor de producție textilă și de reproducere a sistemului relevant de cunoștințe are un impact educativ mare și creează legături strânse între generațiile implicate în procesul de fixare a practicilor. Iar crearea acestor legături, prin implicarea tinerii generații în colaborarea cu meșteritele în vârstă, contribuie la transmiterea mai departe abilităților intergeneraționale și asigură un echilibru adecvat în timpul interacțiunii.

4. Diseminarea și promovarea rezultatelor cercetărilor etnografice

⁴⁹ Miron, Viorel, Miron, Marina. Ghid de cumpărături: beneficiile alimentelor tradiționale locale = Shopping guide: the benefits of traditional local foods. Chișinău: S. n., 2022 (Bons Offices), 30 p. pp. 22-24.

⁵⁰ <https://rusticart.md/portfolio-item/muzeul-viu-al-mestesugurilor-populare/>

privind tehnicile țesutului tradițional pe scară largă prin mass-media și prin *social media* sporește interesul față de aceste obiecte din cultura națională și contribuie în final la creșterea potențialului turistic valorificat în localitățile țării.

5. Cunoștințele documentate și digitizate creează premise pentru valorificarea tehnicilor țesutului autentic specific diferitor grupuri etnice din Republica Moldova și fundamentează crearea unor centre de conservare și valorificare a potențialului material local etnografic.

6. Asemenea cercetări etnografice pot servi drept punte pentru colaborare între cercetătorii din instituțiile de cercetare naționale, muzee naționale și locale și instituțiile de învățământ superior specializate în implicarea studenților în procesul de salvagardare a patrimoniului textil din țara noastră.

REFERINȚE ȘI SURSE BIBLIOGRAFICE

1. Buzilă, V. *Covoare basarabene. Din patrimoniul Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală, Republica Moldova / Bessarabian carpets. The National Museum of Ethnography and Natural History of the Republic of Moldova*. București: Editura Institutului Cultural Român, 2013. 252 p.
2. Buzilă, V. Covoarele în contextul patrimoniului cultural al Republicii Moldova. În: *Akados*, nr. 1(12), februarie 2009, pp. 105-109, p. 108.
3. Kalașnikova, N., Postolachi, El. *Covorul moldovenesc = Молдавский ковер = Le tapis moldave*. Chișinău: Timpul, 1985. 40 p.
4. Miron, M. *Casa tradițională a bulgarilor din Republica Moldova ca parte a patrimoniului cultural național* (teza de doctorat). Chișinău, 2019.
5. Miron, M., Miron V., et al. *Catalogul meșteșugurilor practicate în arealul Parcului Național Orhei/ Catalogue of handicrafts produced in the "Orhei" National Park region*. Chișinău: UNDP Moldova, 2013, p. 57.
6. Miron, M. Construcția casei la bulgari: munca colectivă în societatea tradițională. În: *Buletin Științific. Revistă de Etnografie, Științele Naturii și Muzeologie*. Volumul 29 (42), Chișinău, 2018, pp. 151-160.
7. Miron, M., Miron, V. Meșteșugurile tradiționale din Regiunea Sud a Republicii Moldova: valorificare turistică pentru păstrarea tradițiilor. În: *Conferință științifică internațională „Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare”*. Chișinău, 27–28 mai 2021, ed. XIII. ISSN 2558 – 894.
8. Miron, M., Miron, V. *Satele Nistrului de Jos. Aspecte istorice și*

- etnografice. Studiu privind tradițiile și legendele locale nistrene.* Chișinău: Ideea-Com, 2020.
9. Miron, M., Miron, V., Munteanu, V. *Starea meșteșugurilor tradiționale în Regiunea de Dezvoltare Sud a Republicii Moldova și județele Vaslui și Galați, România.* Cimișlia, 2021: http://adrsud.md/public/files/Raport_etnografic_RD_SUD_RO_final_28.04.21.pdf
 10. Miron, V., Miron, M. *Ghid de cumpărături: beneficiile alimentelor tradiționale locale = Shopping guide: the benefits of traditional local foods.* Chișinău: S. n., 2022 (Bons Offices), 30 p.
 11. Postolachi, El. Covorul moldovenesc în dificultate. În: *Akademios*, nr. 4(23), decembrie 2011, pp. 113-119.
 12. Postolachi, El. Modificări în arta covorului moldovenesc (sec. XX). În: *Buletinul științific al Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei*. Volumul 13 (26), Chișinău, 2010, pp. 119-129.
 13. <https://blogosfera.md/view-post-v-225556-0-romana.html>.
 14. <https://rugsandmore.com/rugs/turkish-rugs/kelim/antique-bessarabian-kelim/>.
 15. <https://rusticart.md/portfolio-item/muzeul-viu-al-mestesugurilor-populare/>.
 16. <https://www.cjohn.com/bessarabian-rugs/>.
 17. <https://www.dorisleslieblau.com/antique-rugs-carpets-russian-bessarabian-and-ukrainian-0608-rug/>.
 18. <https://www.muzeu.md/2020/12/15/scoarta-de-camenca-rai-de-pomi-si-flori/>;
 19. <https://www.muzeu.md/2021/01/27/calendarul-ilustrat-scoarta-de-causeni-tezaur-de-culoare-si-simbol/>
 20. https://www.nationalmuseum.md/ro/exhibitions/magia_covorului_vechi/
 21. *Альбом узоров молдавских ковров.* Кишинёв, 1912 г.
 22. Гоберман, Д. *Ковры Молдавии.* Государственное издательство Картя Молдовеняскэ. Кишинев, 1960.
 23. Мирон, М., Мирон, В. Интерьерный текстиль в коллекциях болгарских музеев Молдовы. În: *Мода и дизайн: исторический опыт — новые технологии.* Материалы XXII Международной научной конференции / под ред. Н. М. Калашниковой. Санкт-Петербург: ФГБОУВО «СПбГУПТД», 2019.